

ՀԱՅԳԻՐՔ

ԱԼՓԱՍԼԱՆ

Ա.

Կործանեցաւ Անի: Առաւ զայն Ալփասլան:
Սոսկում: Կանայք խելացնոր անյոյս կուլան,
Այն ահարկու ազատ փանայք որ երէկ դեռ
Կը քայէին պըտտեղուիս, երկայնատեռ,
Հոռոմներ, Կոթար ու վատ, Անւոյ տէր եւ իշխան,
Պաշտպանը զայն անկարող՝ Թողին փախան:
Բազրատունեաց շիրիմներուն առաջ Հիմա
Հայ ժողովուրդն երեսանկեալ զուր տեղ կ'ողբայ:
Մարդիկ չըլժած են:

Քաղաքին գերիներէն

Զատեց Հաղար Հատ Ալփասլան, պահեց իրեն,
Մեռելներու զոհեմ, կ'ըսէ: Եւ հետ հետոյն
Իր չարութեան չափ խոր, նոյնչափ անագորոյն,
Փոս մը փորել տուաւ, մորթեց մարդիկն այնտեղ,
Եւ Երբ լեցուց զայն ժանտ կըտղուցքն՝ արեան հեղեղ՝
Մէջը մտաւ լողանալու եւ լուսնին տակ
Այդ վայելքով յըղիացաւ ան՝ երկար, ցրյաղ:

Բ.

Յետոյ զընաց նոր դաւառներ ապականէ,
Քանդէ ջարդէ եւ քարերէն արիւն հանէ,
Խրիմէ հողին:

Ամուր բերդի մ'առաջ եկաւ,
Որուն զաժան տէրը, զաղան մը, Քուրդ ազգաւ,
Զէր յօժարիւր հընադանդիւ: Պաշարեց զայն:
Այնչափ սաստիկ նեղեց սովով, այնչափ երկայն,
Որ բերդակալն ալ անճրկած եւ բանտարգել
Յանձն առաւ զալ եւ սուլթանին երկըրպաղել:
Արդ այն գեշեր բերդին մէջ մեծ ցընծում եղաւ,
Մեծ կերուխում: Ինչ կայ համեղ եւ ինչ կայ լաւ
Քուրդն իր կընով եւ իր երեք որդիներուն
Բաշխեց հրամցուց: Զըռեր շարժող եւ փափրլուն
Վարձակ կանայք, բոլորաշուրջ թէ առանձին,
Մինչեւ ի լոյս դափով փողով պար բըռնեցին,

Զրուարճացան: Նաեւ դիմին առատօրէն
 Մինչեւ ի լոյս վազեց կապոյտ կըթղաներէն:
 Լուսուն՝ ափին մէջ Գուրգն երկու զանակ սրբեց,
 Փողոտեց կինն ու զայն զետնի վըրայ փրոեց:
 Նոյնն ալ բրաւ զակընդրուն՝ առանց զուլի,
 Ինչպէս քարկոփ մը զլուխը կախ լուռ կը դատի:
 Յետոյ ելաւ բանակն երթայ՝ իր տաածին,
 Բայց զանակներն որ կին, որդի փողոտեցին,
 Կօշիկներուն մէջը պահած հետը տարաւ:
 Թաղաւորէն հրաման խնդրեց, հրաման առաւ,
 Առջեւն ելլէ՝ ճորտ է, խոնարհ, երկըրպագու,
 Թէ ոտքերուն փոշին է ալ՝ ի սպառ հըլու:
 Բայց զետնին զլուխ զըպցուց թէ չէ՝ վեր ցատեկց ան
 Այնպէս արագ՝ որ օգնութեան գալ չըկըրցան:
 Դանակներովն Ալփասլանի կուրծքն երեք հեղ
 Պինդ հարուածեց, եւ երբ սուլթանն արիւնզըղեղ
 Կը տապալէր՝ սրբախողխող եղաւ ինքն ալ:
 Թուրքը գիտցաւ թէ խոցերուն առողջանալ
 Ճաբ ու միջոց չըկայ, ուստի մեծ դիւանին
 Հըրաւերեց իշխանաւոր աւագանին:
 Մեյէք որդին ցուցուց ըսաւ. «Մօտ է մահը,
 Պէտք է որ մենք պարագ թողունք Պարսից դահը՝
 Ընդունեցէք ձեզ թաղաւոր մանուկ որդիս
 Որ զոհ ըլլամ, խաղաղութիւն գայ իմ արտիս»:
 Արքայական զգեստը հանեց հագցուց անոր,
 Նրկըրպագեց խոնարհութեամբ, քամակը կոր:
 Դարձաւ մահիճն ու մըրմընջեց. «Լաւ է այսպէս,
 Մեռելներուս կ'երթամ: Աստուած օրհնէ զձեզ»:
 Իր հարց զանի շիրիմներուն, տեղը, Մարմանդ,
 Տարին թաղել:

Ո՛վ վահագանձ, ով անվրկանդ
 Մեծ թաղաւոր, թող քու հոգիդ հանդիստ զըտնէ,
 Թող Աստուծոյ վայելչութեանց տունը մըտնէ:

Գ.

Նոյն աչն գիշեր Ալփասլանի տապանին քով
 Կանթեղներու երեքացող պըլպըլուքով
 Մեծ կերպարանք մը հագլու հաղ նմարեւլէ,
 Եկաւ նըստաւ: Շիրիմ դամբաս, խորհըրդով լի
 Եւ անհանդարտ կ'երեւային եւ զայրացած.
 Հըրծծիւն մը հոն կը պըտըտէր, բայց խուռ ու ցած:

Մեծ կերպարանքը դադարդին մատով տըփեց :
 Զայն մը, ստուերի լըջունչ, ըսաւ. «Ելիր ասկէց,
 Այփասլան, դուրս ելիր գընա, տեղ չունիս հոս,
 Հողվարքդ ուրիշ է, փոս մը կայ՝ շարաւի փոս՝
 Հողվարքըդ հոն է, Այփասլան, հոն գընա դուն» :
 Զըստականն, աչքերը բաց, ալլեւս անքուն,
 Հարցուց. «Ո՞վ ես» :

«Պապըդ Սարչուք» :

«Բայց ես ձեզի,

Ի՞մ սիրելի մեռելներուս, չըզոհեցի՞» :
 «Բայց մեռելներդ չըհաճեցան, ա՛յ ամբարիշտ,
 Ոչ դո՛հացում ալլ լոկ զըզուանք եւ դառըն վիշտ,
 Ամօթ տըւիր մեզի : Ըզքեզ չենք ընդունիր՝
 Մեռելոց մէջ դու տեղ չունիս : Ելի՛ր, փախիր,
 Կորի՛ր ասկէց : Հողիներ կան մեռելոց մէջ
 Որոնց դայրոյթն օրինաւոր է եւ անէջլ,
 Եւ անոնց հետ միարանիլ կը պարտինք մենք,
 Եւ անոնց հետ միահաւան միակամ ենք» :

Մահունէ դուրս աքսորական՝ էլաւ տեղէն,
 Եւ անօրէնն ոչ մարմնաւոր ոչ հոգեղէն,
 Ոչ կենդանի եւ ոչ մեռել, ալլ հոգեղէն,
 Սկըսաւ մութ տեղ քալել, քալել - ահեղ վըրէժ :
 Գալել սկըսաւ ու թափառիլ, երթալ, երթալ,
 Ամենուրեք գիշերներու սարսափանք տալ,
 Ամենուրեք աղաղակներ յարուցանել,
 Ամենուրեք զոդ, քըստմընում, դարչանք ցանել :
 Գաղաքներէն փախաւ, մըտաւ հին գիւղերը,
 Կատաճ չունեի կաղկանձեցին, եւ հիւղերը
 Արձակեցին իրենց մարդիկն որ անխընայ,
 Զեռուրին բեր՝ կը պոռային. «Կորի՛ր, գընա» :
 Հալածեցին զանի՝ անդոհ, ցուցանք, ճիւղաղ,
 Ամենուն պիղծ էր իր երեսն, ամունն ալ վախ :
 Մըրորական եւ ծարաւի եւ անօթի,
 Կեղակարծ ձեւ մ՛որ նեխութիւն, մահ կը հոտի,
 Ժամբուն վըրայ գիշեր ատեն տունէր մըտաւ
 Ուր յըղի կիւն մը կար պառկած, արգանդը ցաւ,
 Ծըծեց պըտուղն անյագօրէն, վիժեցուց զայն,
 Յետոյ փախաւ, փախաւ երազ, փախաւ անձայն :
 Լեռը փախաւ : Բայց հոտոտող զազան դայլեր
 Տեսան զանի — եւ աշուրնին սուր կը փայլէր —
 Թէ արեան հոտ քարչ կը տանէր իր ետեւէն,
 Մուկեղեցան :

Փախաւ, եւ խոնջ, անապաւէն

Մըտաւ քարայր մը, պառկեցաւ, ա՛լ յուսահատ :

Բայց տե՛ս, գետնէն ամէն դիպց արիւն կաթ կաթ
Սկըսաւ մըզալ, մըզալ, մըզալ, եւ ահեղ մօր,
Հնդարձակիլ եւ ճապաղիլ անոր բոլոր:
Վերձ կանգնեցաւ, յաւերժութեան աղաղակեց,
Ողորմութիւն խնդրեց Անկէց եւ դուժ Անկէց, —
Աստուած, դըժբա:

Մեռնիլ: Յաւի եւ մըտածման
նըշխուցին, ո՛վ Աստուծոյ յետին հրաման,
Վախճան մը տուր, ճակատադէրս ի սպառ կընքէ:
Մեռնիլ, մեռնիլ, ո՛հ, ազատիլ խըղճմըտանքէ —
Մեռնիլ, մեռնիլ:

Կար ճար ատոր, ահաւոր ճար,
Պէտք էր դառնալ տեղը, պէտք էր որ չարաչար
Ձախջախէին գլուխն իր տան սեմին վըրայ,
Բայց ըսպանիչ պիտի Մեյէք որդին ըլլայ:
Ձարհուրեցաւ, ընկըրկեցաւ: Բայց ո՛ւր փախչէր,
Ապաստանիլ ո՛ւր էր կարող, անխճած չէ՞ր:
Դարձաւ Մարանդ: Լըսեց աշխեղ՝ Մեյէք որդին,
Համբաւ հաներ՝ լեռներ սարեր կը դըղըրդին,
Ախարհակալ, բայց ողորմած աղնիւ արքայ,
Պաղեստինէ յաղթանակաւ ելեր կուգայ:
Թէ առի մ'աւազ Միջերկրական ծովէն առեր
Հօրը շիրմին վըրայ ցըփնել պիտի բերէր,
Պիտի ըսէր. «Հա՛յր, ինչ էի, տե՛ս ինչ եղայ,
Իմ տէրութիւնըս ծովէ ծով կ'երթայ հիմայ:»

Ով Ալփառլան եղաւ, այլեւս մահուան նըշխար,
Արիւնարբու դաղան գոր դեռ կ'ատէ աշխարհ,
Ճամբուն վըրայ, չար անէծքի մը խեղճ ուրու,
Գլուխը ձրդեց ու պառկեցաւ, պատժին հըլու:
Ուրախութեան աղաղակներ, հըղօր փողեր,
Եւ ժողովուրդ մը գոր ցընծումը կ'ամբօխէր,
Յառաջացան, եւ Մեյէք-Շահ՝ իր ձին նըստած,
Ականակուռ ապարօշով՝ բարձրահայեաց,
Եկաւ ահա հօրը պատիւ մատուցանել
Եւ իր մեծ փառքն անոր շիրմին վըրայ ցանել,
Եւ Մեյէք-Շահ անցաւ: Ձիուն սըմբակները
Ձախջախեցին հրէշութեան գլուխն եւ իր տէրը:

ՎԱՀՐԱՄ ՍՎԱՃԵԱՆ